

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

Åbergs trädgård

En småskalig plantskola med hantverket i fokus

Moa Rohlén

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen med huvudområdet kulturvård med inriktning mot trädgård
2022, 180 hp
Grundnivå

Åbergs trädgård

En småskalig plantskola med hantverket i fokus

Moa Rohlén

Handledare: Catarina Sjöberg

Bihandledare: Inger Olausson

Kandidatuppsats, 15 hp

Trädgårdens och Landskapsvårdens hantverk, inriktning Trädgård

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för kulturvård

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
conservation@conservation.gu.se
SE-405 30 Göteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Tel +46 31 786 47 00

Bachelor of Science in Conservation, with major in Garden and Landscape Crafts, 180 hec
Graduating thesis, 2022

By: Moa Rohlén
Mentor: Catarina Sjöberg
Second mentor: Inger Olausson
Titel in original language: Åbergs trädgård - En småskalig plantskola med hantverket i fokus
Language of text: Swedish
Number of pages: 34

Åbergs trädgård - A small-scale plant nursery focusing on craftsmanship

This bachelor thesis is a case study of Åbergs trädgård, a small-scale plant nursery which produces, propagates and sells annual and perennial plants. The company has, since 1872, passed down through the Åberg family for five generations and possesses inherited and experience-based knowledge, which I aim to document. The thesis is based on interviews and literary studies and investigates the methods behind running a small-scale plant nursery and how Åbergs solves challenges, like competition from large producers and low profitability. I also relate their methods to sustainability and the conservation of an intangible cultural heritage. Åbergs use traditional, craft-related methods and aim to work sustainably without pesticides or chemical growth regulators. The plants are locally produced and they strive to provide a large variety of resistant, hardy, high quality plants. The way Åbergs choose to run their business provides several services to society, such as a sustainable use of natural resources, preserving biodiversity, ecosystem services and conserving a cultural heritage. These methods also give them competitive advantages in the plant nursery business. This thesis documents traditional knowledge from a small-scale plant nursery and describes how their methods can be important today, from a conservation perspective and a sustainable perspective. It concludes that local, traditional, small-scale businesses, like Åbergs, can be important for the ongoing work towards a more sustainable society.

Förord

Hela mitt liv har jag varit fast besluten om att jag skulle bli barnmorska. Jag skulle bara ta en omväg först och kanske ta ett år på folkhögskola, lära mig odla grönsaker och gräva ner mig i permakultur. Av en slump valde jag i stället tre år på universitet. En trädgårdsinriktad kandidat i kulturvård, vilket jag inte förstod förrän några veckor in i utbildningen. Jag skulle ju läsa en trädgårdsutbildning? Jag tänkte att jag kunde göra den här utbildningen så länge det kändes roligt och sen, sen kan jag utbilda mig till barnmorska. CSN kommer ju räkna, det ordnar sig. Men så gick månaderna, det blev vår och vi fick börja odla. Vi fick testa olika sätt att föröka. Vi fick följa växterna från sådd till kompost. Sakta började den där barnmorskedrömmen falla i glömska och inte lika sakta började intresset för växter ta mer plats. Plötsligt kunde jag bara tänka på alla växter jag ville odla.

Så kom hösten och vi fick bryta av rötter, hugga rotklumpar itu och så fröer som var så små att de knappt syntes. Så kom våren och vi fick se hur höstens arbete trängde upp ur jorden. Så föddes min kärlek till växtförökning. Vill man syssla med växtförökning finns det ett ställe man ska vända sig till - plantskolan. Sagt och gjort och den sommaren gjorde jag praktik i Gerben Tjeerdsmas plantskola. Under fem veckor vred och vände jag på frågan *Hur får man det att gå runt?* och Gerbens svar var simpelt, något i stil med *Det gör man inte. Men man gör det ändå för man älskar växter.*

Det året pratade jag med flera plantskolister. De berättade hur slitigt det är. Hur många timmar om dygnet man lägger ner och hur få av de timmar man har betalt. De berättade om hur värt det är, för att de får göra exakt det dem älskar - jobba med växter. Jag har inte samtalat med en enda plantskolist som ångrar sitt val. Och så vill man ju känna den dagen händerna är för krokiga och ryggen är för stel för att kunna pyssla om sina plantor.

Det kommer inte bli någon barnmorska av mig. Det kommer bli en plantskolist. Men det verkar visst som att jag fann mitt intresse för länge sen. Jag bytte bara ut människor mot växter.

Den här uppsatsen har varit slitsam men otroligt rolig att skriva. Jag har inte för en sekund känt att mitt ämne är tråkigt eller ointressant. Jag har snarare önskat att jag kunde skriva mer. Lära mig mer. Jag vill tacka min handledare Catarina Sjöberg för allt ditt stöd, pepp och dina ovärderliga kommentarer, synpunkter och kloka råd. Tack till Inger Olausson för ditt engagemang och din stöttning trots att du redan handledde sex andra personer. Tack Johan för stöd, trams och carcassone-vinster som stärkte mitt självförtroende. Och slutligen, tack till Kjell Åberg som delade med sig av sina kunskaper och erfarenheter, inte bara om plantskolor utan även om livet.

Moa Rohlén
Mariestad, mars 2022

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
1.1. Bakgrund	9
1.2. Syfte och frågeställning	11
1.3. Avgränsning	11
1.4. Metod och material	11
1.5. Teoretisk referensram	12
1.6. Källmaterial och källkritik	13
1.7. Centrala begrepp	14
1.8. Forskningsläge	15
2. Resultat	16
2.1. Intervju hos Åbergs trädgård	16
2.2. Litteratur	23
3. Diskussion	27
4. Sammanfattning	31
Referenser	32
Muntliga källor	31
Tryckta källor	32
Elektroniska källor	33
Figurförteckning	34

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Min ingång

Under sommaren 2021 kom jag i kontakt med ett flertal plantskolister från småskaliga plantskolor i samband med olika studiebesök och praktikperioder. En av dessa var Tommy Ahnby¹ på Gullmarsfjordens plantskola i Munkedal. Tommy berättade att de förökade en viss mängd av sitt eget växtmaterial men att han under den rådande pandemin, då det blivit väldigt svårt att få tag på växtmaterial, ifrågasatte varför de inte förökade en större andel. Detta väckte tankar i mig kring resiliens, hållbarhet och självförsörjning inom trädgårdsnäringen och därmed hela plantskolebranschen. Några veckor tidigare besökte jag Jonas Bengtsson² på Djupedals plantskola i Säve. Han berättade bland annat om de svårigheter småskaliga plantskolor kan möta i olika regelverk och lagar och att dessa ofta var bättre anpassade till storskaliga producenter. Samma sommar hade jag min praktik på plantskolan Gerbianska trädgården. Under dessa fem veckor samtalande jag ofta med min handledare Gerben Tjeerdsma³ om hur man driver en småskalig plantskola idag. Gerben belyste många faktorer kring de utmaningar plantskolister möter, främst rörande lönsamhet och konkurrens med storskalig och högteknologisk odling, men även de fördelar som finns med småskaliga plantskolor. Som aspirerande plantskolist inspirerade dessa besök till ett allt större intresse för plantskoleyrket men väckte även många frågor, som lade grunden till denna uppsats.

Plantskolornas historia

Under 1800-talet grundades många plantskolor i Sverige. De var i högsta grad självförsörjande, eftersom transportmöjligheterna var begränsade. Många låg i anslutning till herrgårdar, vilka vid den tiden var betydelsefulla inom trädgårdsodling (Reimer 1939; Olausson & Bohman 2021). I samband med att järnvägarna utvecklades under senare halvan av 1800-talet samt att anläggningen av fler offentliga miljöer bidrog till ökad efterfrågan på plantskoleväxter, blev plantskoleverksamheten en egen yrkesgren (Ahrland & Olausson 2011, s. 150-151). Runt sekelskiftet 1900 rationaliserades odlingsmetoderna i plantskolorna och odlingarna gick från små, trånga kvarter till större frilandsodlingar. Detta möjliggjorde att arbete som tidigare gjorts för hand nu kunde göras med exempelvis häst (Reimer 1939, s. 28). Frilandsodlingar och växthusodlingar började gå mot en uppdelning. Plantskolor odlade främst sitt material på friland, vilket krävde växelbruk för att förhindra jordtrötthet samt större arealer. Produktionen förblev dock småskalig. Drivbänkar kunde användas i frilandsodlingar för att förlänga säsongen, skydda växter mot frost samt till förökning av växter. Detta byttes senare ut mot exempelvis täckväv och markduk. I växthusodlingar kunde odlingen ske under mindre utsatta och mer kontrollerade former (Ahrland & Olausson 2011, s 154-156).

¹ Tommy Ahnby, Gullmarsfjordens plantskola, samtal vid studiebesök. Juni 2021.

² Jonas Bengtsson, Djupedals plantskola, samtal vid studiebesök. Maj 2021

³ Gerben Tjeerdsma, Gerbianska trädgården, flera samtal under praktikperiod. Juni 2021.

I och med den snabba utvecklingen under industrialiseringen ökade den globala konkurrensen inom trädgårdsnäringen och från sekelskiftet 1900 fick import en stor påverkan på den svenska branschen. För att skydda den svenska marknaden infördes olika åtgärder, exempelvis tullavgifter. Samtidigt ökade lönenivåerna kraftigt i Sverige vilket, i kombination med det arbetsintensiva arbetet, försvårade svenska odlares konkurrensförmåga jämfört med länder med lägre löner och produktionskostnader. En bidragande faktor var även kostnader för resurser som bränsle, som blev mer kostsamt i Sveriges kalla klimat. I och med denna utveckling bildades nya branschorganisationer som verkade för att förbättra konkurrenskraften för svenska trädgårdsföretag. En del i arbetet var att förespråka rationella arbetsmetoder vilket resulterade i en positionering mot småskalig och hantverksmässig produktion (Olausson & Bohman 2021).

Under första och andra världskriget pausades den konkurrerande importen av trädgårdsprodukter, vilket gynnade de svenska producenterna. Under mellankrigstiden och efterkrigstiden upplevde branschen stor konkurrens från omvärlden och importen ökade igen. Detta ledde till åtgärder för att återigen öka konkurrensförmågan och lönsamheten. Produktionen skulle effektiviseras genom större, specialiserade odlingar med ett standardiserat sortiment och en samordnad försäljning. Allt fler led i produktionen tillkom och försäljning direkt från producent till kund minskade. Detta tillämpades efter andra världskriget och 1947 infördes frihandelsavtalet GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) för att stärka den internationella handeln efter kriget. Tullavgifter avskaffades på en mängd trädgårdsprodukter vilket ökade den utländska konkurrensen ytterligare. Under 1950-talet infördes rationaliseringsstöd för modernisering av trädgårdsföretag för att stötta trädgårdsbranschen. Konkurrensen från utlandet fortsatte dock att hårdna, mycket på grund av de låga produktionskostnaderna i andra länder samt 1970-talets oljekris som drabbade växthusodlingen hårt. Detta ledde till att många trädgårdsföretag lades ner (Ahrlund & Olausson 2011; Olausson & Bohman 2021).

Från 1950-talet till år 2000 närmare halverades antalet plantskolor i Sverige. Förutom oljekrisen var andra bidragande faktorer generationsskiftet, starka exploateringsintressen och sämre ekonomiska villkor. Under 1990-talet var en stor mängd plantskolor fortfarande småskaliga och många kombinerade egen produktion med inköp av växtmaterial (Ahrlund & Olausson 2011). Idag bedriver plantskolor fortfarande odling av växter men i mycket mindre skala än för hundra år sedan. Traditionen att föröka och odla upp egna växter har brutits och med det riskerar viktig kunskap om förökning förflyttas, eller till och med gå förlorad (Westerlund 2017, s. 19-21). År 2011 undertecknade Sverige Unescos *Konvention om tryggheten av det immateriella kulturarvet* (2003). Det innebär att man ska möjliggöra och förbättra överföring av kunskap för att bevara de immateriella kulturarven, som innefattar bland annat traditioner, kunskaper, färdigheter och hantverk med stort fokus på kulturarvens utövare (Unesco 2021).

Under min utbildning har jag insett att många småskaliga plantskolor idag tvingas lägga ner och att många slutar föröka sitt eget material. Detta har väckt tankar i mig kring hur dessa

plantskolor, och den kunskap som finns där, är knutna till kulturvård och hållbarhet och vad som riskerar försvinna med dem.

Åbergs trädgård utanför Ystad är ett småskaligt odlingsföretag som grundades 1872, då som handelsträdgård men rör sig idag i gränslandet mellan plantskola och handelsträdgård. De odlar en stor variation av sorter och förökar av sitt eget växtmaterial. De strävar efter att odla sina växter på ett miljömässigt hållbart sätt utan maskiner och kemiska bekämpningsmedel, med samma metoder som för 70 år sedan. Åbergs trädgård är ett företag vars hantverkliga traditioner och kunskaper levt vidare genom generationer och kan därmed utgöra ett utmärkt exempel på den bevarandevärda kunskap företag som dessa besitter.

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet är att genom en fallstudie och intervju undersöka hur en småskalig plantskola med egen förökning av växtmaterial drivs idag samt att fånga upp och dokumentera erfarenhetsbaserad kunskap från en sådan verksamhet. Undersökningen utgår från följande frågeställningar:

Hur kan de metoder Åbergs använder för att driva sin småskaliga plantskola relateras till ett kulturvårds- och hållbarhetsperspektiv?

Vad har Åbergs för lösningar på de utmaningar en småskalig plantskola kan möta idag?

1.3. Avgränsningar

Undersökningen utgår från Åbergs trädgård som fallstudieobjekt eftersom det är en småskalig plantskola som arbetar med hantverksmässiga metoder samt driver upp och förökar sitt eget växtmaterial. Det är en familjeägd plantskola som gått i arv inom familjen i 150 år.

Undersökningen utgår från ett kulturhistoriskt perspektiv och ett hållbarhetsperspektiv och berör frågor kring ekonomisk hållbarhet eller företagsekonomi på ett övergripande sätt.

Fallstudien utfördes utifrån ett helhetsperspektiv och går inte in på detaljer kring utförande av samtliga odlingsmetoder eller företagets förutsättningar. Undersökningen ger en övergripande historisk bild men berör inte heller detaljer kring detta. Lagar och regler som påverkar småskaliga plantskolor omnämns, men behandlas ytligt.

1.4. Metod och material

Undersökningen bygger på litteraturstudier, kvalitativa intervjuer och en fallstudie av Åbergs trädgård. Vid en fallstudie utförs en undersökning med ett helhetsperspektiv på en avgränsad grupp. Metoden avser täcka in så mycket information som möjligt för att på ett generaliserat sätt studera förändringar och processer (Patel & Davidson 2011, s. 56-57). I detta fall används Åbergs trädgård för att studera hur en småskalig plantskola kan drivas idag samt att dokumentera erfarenhet och kunskap.

Fallstudien och intervjun utfördes vid ett platsbesök hos Åbergs trädgård i Öja, utanför Ystad den 16e februari 2022. Jag intervjuade Kjell Åberg som arbetat i plantskolan i över 50 år. Intervjun hölls under en rundvisning i plantskolan och avslutades i ett av växthusen och fick karaktären av ett samtal som kom att handla om allt från frösådd till politik. Den var löst strukturerad och mina övergripande frågor och teman skickades till Kjell i förväg för att vi båda skulle vara väl förberedda. Jag spelade in intervjun för att vara närvarande i samtalet samt transkriberade och bearbetade den i efterhand. Därefter har intervjun tolkats och skrivits om som en berättande text i stället för att den refereras till ordagrant. Kjell har läst och godkänt min tolkning av materialet vid ett andra intervjutillfälle över telefon, den 6e mars 2022. Då ställdes även de följdfrågor som dykt upp vid bearbetning av den första intervjun.

För att kunna sätta in undersökningen i ett större sammanhang och svara på mina frågeställningar har jag även använt litteraturstudier. Litteraturen har främst berört småskalig odling kopplad till kulturvård och hållbarhet.

1.5. Teoretisk referensram

I uppsatsens syfte ingår att fånga upp och dokumentera erfarenhetsbaserad kunskap. Jag utgår då från ett kulturvårdsperspektiv. I *Hantverkare emellan - Perspektiv på hantverkens kunskapskultur* menar Gunnar Almevik (2014), professor i kulturvård, att kulturvårdens syfte ligger i att "bevara, utveckla och främja kunskapen och brukandet av de kulturarv som finns i samhället" (Almevik 2014, s. 23-24). En grundläggande del i kulturvårdsarbetet är att, på ett hållbart sätt, hantera förändringar för att värden inte ska gå förlorade. I kulturvårdsbegreppet ingår bland annat kulturmiljövård samt materiella och immateriella kulturarv. Dessa är tätt sammankopplade och för att bevara en kulturmiljö krävs att även de materiella och immateriella kulturarven, som är knutna till denna, bevaras. De immateriella kulturarven kan beskrivas som bland annat traditioner, sedvänjor och kunskap (Almevik 2014). Vidare skriver Almevik (2017) i texten *Det forensiska perspektivet - Hantverkarens dokumentation i kulturmiljövården* att kulturmiljöer, och tillhörande kulturarv, fungerar som kunskapskällor i dagens samhälle. Det finns ett kunskapsvärde i dessa miljöer, även kallat dokumentvärde. Almevik menar att dokumentation och kunskapsproduktion är starkt förknippade och att dokumentation av dessa kulturmiljöer ligger till grund för bevarande av och uppkomsten av ny kunskap. De traditionella hantverkskunskaperna är till exempel viktiga i fråga om resiliens för många samhällen, det vill säga motståndskraftighet och återhämtningsförmåga (Almevik 2017).

En central del i uppsatsen är att undersöka de metoder som Åbergs trädgård använder för att driva en småskalig plantskola samt vilka lösningar de har på utmaningar en sådan verksamhet kan stå inför idag. *Metoder* skulle i uppsatsen kunna bytas ut mot *strategier*. Hortonom Inger Olausson (2014) använder i sin avhandling *En blomstrande marknad - Handelsträdgårdar i Sverige 1900 – 1950 med fyra fallstudier i Stockholms län*, begreppet strategi och menar då de handlingar som utförs för att få konkurrensfördelar på en marknad. Strategier kan även handla

om att anpassa sig till en förändrad situation. Detta går att koppla till begreppet *dynamisk förmåga* som Olausson beskriver som företagets flexibilitet och anpassningsförmåga. För trädgårdsbranschen är dynamisk förmåga mycket viktig, då marknaden är i ständig förändring (Olausson 2014).

1.6. Källmaterial och källkritik

Den främsta källan i arbetet är intervjun med Kjell Åberg. Kjell har drivit Åbergs trädgård i flera decennier och plantskolan har ärvts inom hans släkt i 150 år. Detta är värt att ta i beaktning vid tolkning av materialet, då en respondent med personlig anknytning till ämnet, kan ha ett egenintresse i att framhäva sitt ämne på ett positivt sätt. Kjells långa erfarenhet och kunskap ser jag dock ingen anledning att ifrågasätta. Kjell arbetar fortfarande i plantskolan vilket jag ser som positivt för trovärdigheten då han kan ge förstahandsinformation från det pågående arbetet. Under intervjun samt vid bearbetning och tolkning av den, försökte jag även vara medveten om min egen förförståelse och hur den påverkar intervjuens innehåll. Min roll som snart utbildad trädgårdsmästare samt de förutfattade meningar jag fått vid tidigare samtal med plantskolister kan ha en stor påverkan på materialet.

Eftersom det inte finns mycket källor om specifikt plantskolor i relation till biologisk mångfald, hållbarhet och så vidare, har jag valt källor som berör ämnen kring småskaligt odlade i olika former. Främst utgår källorna från småskalig matproduktion som i flera avseenden berörs av liknande förutsättningar som småskaliga plantskolor. Jag har valt mer övergripande information ur dessa källor eftersom detaljerna rör sig bort från mitt ämne.

Vissa av de källor jag använt till mina litteraturstudier och min bakgrund hänvisar till andra källor, främst vad gäller historiska beskrivningar. Att bearbeta samtliga källor ryms inte inom tidsramen för detta arbete och jag har därför valt källor jag bedömt som trovärdiga, till exempel avhandlingar och texter från forskningsprojekt.

Min personliga utgångspunkt i undersökningen, som snart utbildad trädgårdsmästare med ett kulturvårdsperspektiv och min praktik på plantskola, har gett mig en inblick i branschen samt i arbetet vid en småskalig plantskola. De samtal, tidigare studier och praktiska erfarenheter jag gjort under utbildningen färgar undersökningen i fråga om mina tolkningar och slutsatser men har samtidigt gett mig en förförståelse för att kunna ställa relevanta frågor.

Slutligen är det värt att nämna begreppen handelsträdgård och plantskola och hur dessa påverkar sökning och bearbetning av information. Gränserna mellan vad som är en plantskola eller handelsträdgård är flytande (Se 1.7. Centrala begrepp) och det kan ibland vara otydligt vad som avses med de båda begreppen. I vissa delar av uppsatsen använder jag källor med utgångspunkt i handelsträdgårdar, dels eftersom de är tätt länkade till plantskolor och dels för att Åbergs trädgård tidigare varit en handelsträdgård men idag rör sig i gränslandet mellan de två begreppen.

1.7. Centrala begrepp

Undersökningen tar avstamp i begreppet *småskalig* vilket vanligen definieras som ett företag med färre än 50 anställda. Detta kan i sin tur avgränsas till mikroföretag som har färre än 10 anställda (Jordbruksdepartementet 2005). I denna undersökning väljer jag att definiera småskalig som “ett företag med färre än 10 anställda”. Jag väljer den definitionen för att särskilja de verkligt små företagen och anser att det passar undersökningen bäst. En plantskola med 49 anställda ser troligtvis väldigt annorlunda ut än en plantskola med 5 anställda.

Då begreppen *handelsträdgård* och *plantskola* ofta är svåra att särskilja krävs en närmare förklaring.

Plantskola definieras av Nationalencyklopedin (NE) som “anläggning eller markområde för uppdragning av plantor av trädgårds-, skogs- eller jordbruksväxter från frön eller vegetativa förökningsenheter för senare utplantering i trädgård, i skog eller på åker” (Nationalencyklopedin u.å.a). I sin avhandling *En blomstrandemarknad*, definierar Inger Olausson *plantskola* som “en yrkesmässig, kommersiell produktion av träd, buskar och perenner av prydnads- och nyttoväxter” (Olausson 2014, s. 22).

Handelsträdgård definieras av NE som ett “företag som yrkesmässigt bedriver odling och/eller försäljning av köksväxter, frukter, bär, prydnadsväxter och plantskoleväxter” (NE u.å.b). Olausson definierar *handelsträdgård* som “trädgårdsodlingar med yrkesmässig, kommersiell produktion av grönsaker, rotfrukter, frukt, bär, snittblommor, krukväxter och plantor av ettåriga växter, odlade i bänkgårdar, växthus och på friland” (Olausson 2014, s. 19) och väljer alltså att exkludera plantskoleväxter, som vanligtvis innefattar perenner och vedartade växter.

Åbergs kan passa in i båda beskrivningarna men kallar sig själva för *plantskola*, vilket jag i denna undersökning också väljer att göra. Framst då jag anser att begreppet *plantskola* vittnar om att det bedrivs förökning och drivning av plantor i verksamheten, vilket är en viktig anledning till varför jag valde just Åbergs.

Retardering är en metod som behandlas i uppsatsen. Det är en slags tillväxtreglering som är vanligt förekommande inom växtproduktion idag. Syftet är att producera kompakta plantor, både av utseendemässiga skäl och för att underlätta vid transport. Ofta sker retarderingen med hjälp av kemiska medel, i denna uppsats benämns dessa som *retarderingsmedel* eller *kemiska förkortningsmedel*. I Sverige är användningen av dessa medel reglerad då det finns både hälsorisker och miljörisker med dem (Sigill Kvalitetssystem 2015; Bergstrand & Schüssler 2013).

1.8. Forskningsläge

Forskningen kring småskaliga plantskolor och deras arbetsmetoder är väldigt snäv, desto mer finns om trädgårdsnäringen över lag. Bland annat finns Inger Olaussons doktorsavhandling *En blomstrandemarknad - Handelsträdgårdar i Sverige 1900 – 1950 med fyra fallstudier i Stockholms län* (2014) där den kommersiella trädgårdsnäringens utveckling under 1900-talet beskrivs utifrån fallstudier av fyra handelsträdgårdar. De historiska redogörelser samt odlingsverksamheter Olausson beskriver kommer väl till användning i denna uppsats. Hon lyfter även relevanta teorier kring strategi och dynamisk förmåga som jag utgår från i undersökningen.

Trädgårdsmästare Tina Westerlunds avhandling *Trädgårdsmästarens förökningsmetoder: dokumentation av hantverkskunskap* (2017) är ett mycket bra exempel på hur dokumentation av erfarenhetsbaserad kunskap kan gå till. Westerlund är en av få som arbetar specifikt med plantskolor inom sitt forskningsfält och lyfter en hel del resonemang kring deras utveckling samt den bevarandevärda kunskap plantskolister besitter. Detta är relevant för mitt arbete då jag vill ge en översiktlig bild av plantskolors utmaningar samt beskriva hur plantskolisters kunskap kan kopplas till kulturvård.

Sedan 2020 drivs projektet *Biokuma* av Norsk institutt for kulturminneforskning, Karlstads universitet och Høgskolen i Innlandet. Projektet undersöker, genom utvalda gårdar i Hedmark och Värmland, bland annat hur småskalig livsmedelsproduktion samspelar med det biokulturella arvet samt vilka faktorer som påverkar möjligheterna att driva småskaliga odlingar för matproduktion (Josefsson 2022). Studien har relevans för min undersökning då den undersöker möjliggörandet till småskalig produktion inom odlingsområdet samt kopplar det till kulturarv och hållbarhet.

I kandidatuppsatsen *Traditionell odling av utplanteringsväxter – utan kemisk retardering eller avancerad klimatstyrning* (2015) undersöker Linda Hallström miljövänlig odling utan retarderingsmedel. Hon intervjuar och dokumenterar hur olika odlare arbetar varav en informant är Åbergs trädgård. Hallbergs syfte är till viss del sammankopplat med mitt och uppsatsen är relevant för min undersökning då vi delar undersökningsobjekt.

Malin Anderssons kandidatuppsats *Ullgrens sallat - En fallstudie av ett framgångsrikt småskaligt odlingsföretag byggt på hantverksmässig kunskap* (2020) har varit en stor inspiration till denna uppsats. Anderssons syfte med uppsatsen är att dokumentera erfarenhetsbaserad kunskap från ett småskaligt trädgårdsföretag och utgår från en fallstudie av det småskaliga odlingsföretaget Ullgrens handelsträdgård. Min undersökning kan ses som en fortsättning av hennes arbete att fånga upp kunskap från odlare med lång erfarenhet.

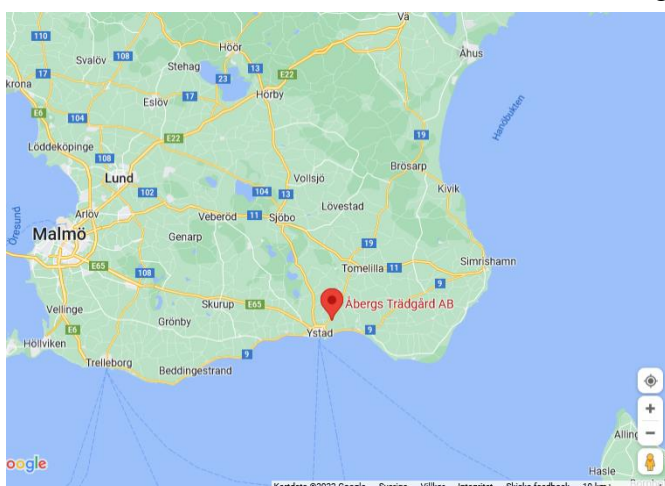
2. Resultat

Resultatdelen inleds med bearbetningen och tolkningen av de intervjuer som gjorts med Kjell Åberg. Därefter följer en presentation av litteraturstudier som redogör för småskaliga plantskolors utmaningar samt ett kulturvårds- och hållbarhetsperspektiv på odlingsmetoder.

2.1. Intervju hos Åbergs trädgård

Om företaget

Åbergs trädgård ligger i Öja, strax utanför Ystad (se figur 1). Företaget omfattar odling och försäljning av växter samt caféverksamhet på en yta av cirka fyra hektar. Det grundades 1872 av Anders Åberg (1843–1923) och firar 150 år när intervjun utförs. Anders drev verksamheten till 1923 då han gick bort, 80 år gammal (se figur 2). Därefter ärvdes företaget av sonen Arthur (1892–1978) som i sin tur lämnade över till sin son Karl Werner (1920–1997) på 1950-talet. År 1964 började Kjell Åberg (1949–), son till Karl Werner, arbeta i plantskolan, då 15 år gammal. Kjell drev sedan företaget från sent 1970-tal och från 1990-talet tillsammans med sin fru Lena Drameus-Åberg (1955–). Idag är Kjell anställd 8 månader

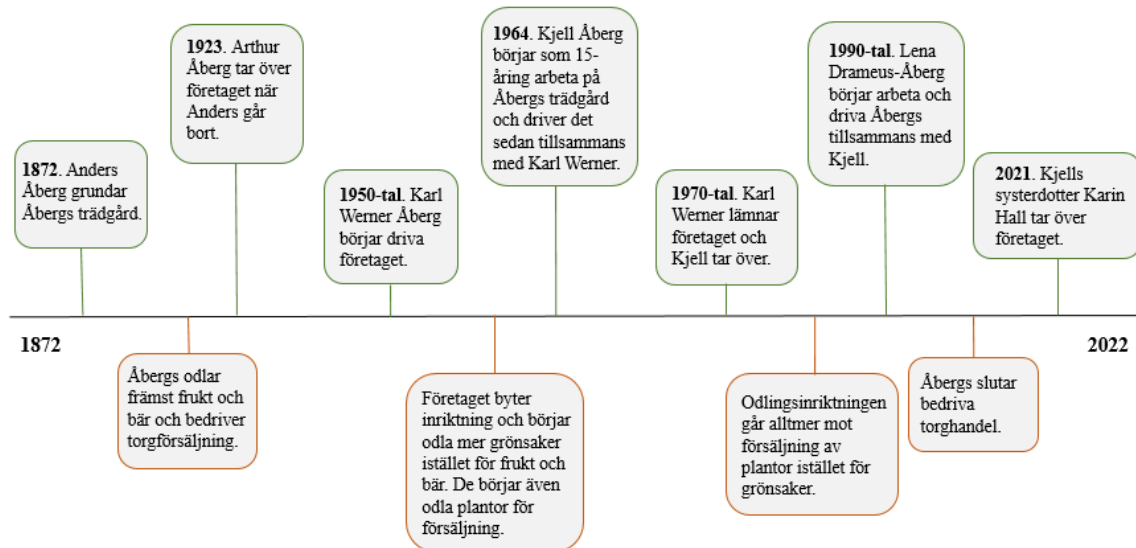

om året men berättar att han arbetar betydligt mer än så. År 2021 försattes Åbergs i konkurs efter att företaget drivits utom familjen i tre år. Sedan hösten 2021 är Åbergs återigen i familjens regi och Kjells systerdotter Karin Hall (1975–) driver företaget i ett nybildat bolag efter konkursen. Kjells dotter Madeleine arbetar idag i plantskolan, som femte generationens odlare.

Figur 1. Åbergs placering (Google maps 2022).

Åbergs trädgård var ursprungligen en handelsträdgård som bedrev odling och försäljning av frukt, bär och i viss mån även grönsaker. Anders anlade trädgården i odlingskvarter, det vill säga olika områden med växtbäddar och gångar, och planterade fruktträd med bärbuskar som underplantering. Han sålde sin skörd på torget i Ystad och torghandeln pågick i 115 år, tills den avvecklades under Kjells tid. Odlingsinriktningen var densamma tills Karl Werner tog över då verksamheten blev mindre fokuserad på frukt eftersom träden blivit gamla och inte förnyats. Dessutom blev skalan för liten för att vara lönsam nog. Karl Werner sålde då mest grönsaker och under 1960- och 70-tal odlade Kjell och Karl Werner även för partiförsäljning av grönsaker, men återigen blev skalan för liten. Kjell menar att ingen ville ha 1 000 salladshuvuden, de ville snarare ha 10 000, vilket inte var möjligt för Åbergs eftersom företaget inte hade den kapaciteten. Under 1950-tal började Karl Werner även odla plantor för försäljning, vilket blev grunden till den plantskoleverksamhet Åbergs driver idag.

Idag är Anders odlingskvarter ersatta av fyra större växthus, bänkgård, butik, café, försäljningskvarter, frilandsodling samt visningsträdgård. Nu bedrivs odling av plantor för försäljning och Åbergs är med dagens mått mer av en plantskola än en handelsträdgård. Under Kjell och Lenas tid har verksamheten expanderat och har idag tre heltidsanställda och fem till sex säsonganställda i plantskolan.

Figur 2. Tidslinje över Åbergs trädgård, 1872-2022. Illustration av Moa Rohlén, 2022.

Odlingsinriktning

Sedan Kjell tog över Åbergs trädgård har ett huvudsakligt fokus varit odling av plantor för försäljning. Idag odlas runt 1 500 olika sorters grönsaksplantor, sommarblommor, perenner och kryddväxter och Åbergs säljer runt 150 000 plantor varje säsong. Enligt Kjell var de väldigt tidiga med kryddväxter, tvåa i Sverige, vilket då var en sensation på torget. Åbergs strävan är att producera högkvalitativa plantor utan att kompromissa med hållbarhet eller etik. För dem innebär det att sträva efter att odla på ett resursbesparande sätt och utan kemiska förkortnings- eller bekämpningsmedel, på samma sätt som de odlat sen 1950-talet. Samtliga grönsaksplantor odlas på plats, från frö till färdig planta, varav en viss mängd odlas vidare på friland till caféverksamheten och viss självhushållning. De odlar en stor del av sina kryddväxter, förutom rosmarin som köps in från Italien och vissa kompletteringar från Engströms handelsträdgård i Kristinehamn. Åbergs driver upp alla sommarblommor som inte kräver licens för att odla, det vill säga de sorter som är varumärkesskyddade och kräver en ansökan om att få odla från frö. Plantor som kräver licens köps därför in som färdiga sticklingar. Kjell berättar att de odlar runt 60 procent av sitt perennutbud men att de nu ska utöka sin förökningsverksamhet och odla en större andel själva. Anledningarna är av miljöskäl och för att flytta produktionen närmare konsumenten. Hittills har de kompletterat sitt perennutbud med inköp från Säve plantskola och Djupedals plantskola, båda belägna

utanför Göteborg. Tidigare köpte de även från Värö plantskola, men de har nu avvecklat sin verksamhet. Träd och buskar finns i utbudet men samtliga köps in från svenska och danska plantskolor, i vissa fall även holländska.

Åbergs säljer endast till privatpersoner som handlar på plats i plantskolan. De bedriver ingen partiförsäljning förutom till Katrinetorp landeri, en 1800-talsgård i Malmö med trädgårdar och engelsk park, som köper plantor varje år. Åbergs har ett kundupptagningsområde som omfattar främst hela Skåne och Halland, Blekinge och Småland. De har även en stor kundgrupp som åker långt för deras plantor, till exempel från Västra Götaland och Närke. Ystad är även ett välbesökt turistmål och en del av kundkretsen är turister. Det finns nästintill inga konkurrenter i närområdet som bedriver den typen av odlingsverksamhet Åbergs gör, de flesta köper in plantor och säljer vidare, berättar Kjell.

Odlingsmetoder

Åbergs odling sker i uppvärmda växthus, kallväxthus, frilandsodling samt bänkgård. Växthusytorna omfattar cirka 1 200 m², bänkgården cirka 500 m², frilandsytorna om cirka 1 000 m² samt övriga odlingsytorna 5 000 m². De odlar i plastkrukor, så kallad containerodling, och använder jordblandningar från Emmaljunga Torvmull, en producent av jord och odlingssubstrat. För sådderna används Emmaljungas såjord som förbättrats med 10 procent Osmocote, ett långtidsverkande konstgödsel. Till resten av odlingen används två olika jordblandningar varav en är ekologisk. De består till största del av ljus torv men även mörk torv, leca och kalk. Den ekologiska jorden är naturgödslad medan den andra jorden innehåller långtidsverkande gödselmedel. De strävar efter att använda den ekologiska jorden i så stor utsträckning som möjligt. Säsongen 2022 skulle de använda den ekologiska jorden för samtliga plantor, men på grund av fel vid produktion utgår den detta år. Jorden finns även till försäljning i plantskolan. Odlingen anpassas till varje växts egna krav och förutsättningar, till exempel i fråga om temperatur och ståndorts krav. Arbetet följer årstiderna då mycket av odlingen sker utomhus eller i kallväxthus. Detta innebär även att Åberg endast säljer växter som är i säsong. Allt arbete är manuellt och oerhört arbetsintensivt samt bygger på mänsklig arbetskraft. Ogräsrensning, sådd, skolning och förflyttning av brätten och krukor är några exempel på detta.

Sådd

Odlingssäsongen börjar officiellt i februari hos Åbergs, då det stora arbetet med sådder startar. Men Kjell börjar tidigare än så och gör de första sådderna redan på nyårsdagen. Då sår han gurka och tomat för att ha en tidig skörd till caféet. I februari sås perenner följt av sommarblommor och grönsaker. Åbergs köper många av sina perennfrön från den tyska fröproducenten Jelitto, men cirka 20 procent kommer från egen fröförökning. Sådden sker i ett uppvärmt växthus vars väggar och tak plastas in under såperioden för att skapa en energibesparande kuvös. Växthuset värms upp av en värmepanna som vanligtvis drivs på rapsolja. Vid mitt besök i plantskolan används en värmefläkt eftersom värmepannan för tillfället inte fungerar. De sår i såbrätten och varje sort behandlas utifrån dess specifika krav. Sorter som kräver stratifiering för att gro placeras utomhus i kortare perioder och återvänder

sedan till växthuset. Perennsådderna placeras därefter utomhus. När sommarblommor och grönsaksplantor grott och plantorna är stora nog skolas de i stället till ett nytt brätte och glesas till ett färre antal än i såbrättet (se figur 3). Detta för att spara plats då dessa plantor kräver växthus under en längre period. Skolningslådorna får därefter stå i olika växthus där temperaturen anpassas till de olika sorternas behov. Efter cirka en månad i lådan krukas plantorna upp i större plastkrukor. Perenner skolas direkt till egna krukor när plantorna är stora nog.

Figur 3. Plantor i såbrätte som ska skolas. Växthusets tak och väggar har försetts med plast för att bevara värme och spara på resurser. Till vänster syns Kjell Åberg (Åbergs trädgård & café, 2016).

Vidare drivning

Alla sommarbloms- och grönsaksplantor hos Åbergs behandlas enligt en metod Kjell utarbetat för att producera kompakta, robusta och härdiga plantor av hög kvalitet. Det är ett miljövänligt och hållbart svar på retardering, som vanligtvis görs med kemiska förkortningsmedel, även om Kjell inte kallar det så. Metoden går i grunden ut på att förstå var plantan kommer från och vilka krav den ställer på ståndort och klimat och anpassa odlingen därefter. Målet är att plantorna ska vara kompakta och stabila - de ska alltså inte "sträcka sig". För att åstadkomma det ska plantorna helst utsättas för vind samt ha ett proportionerligt förhållande mellan ljus och temperatur. Plantorna ska bara växa när det finns tillräckligt med

ljus. I plantskolan har de sedan 15 år tillbaka ett stort växthus med hissbara väggar som spelar en stor roll i metoden. De hissbara väggarna på växthuset hjälper till att reglera både vind och temperatur för plantorna. Under dagen, när det finns gott om naturligt ljus, låter de temperaturen gå upp till max 26-27 grader innan de hissar upp väggarna. Plantorna får då tillräcklig värme i förhållande till ljuset samt utsätts för eventuell vind. I god tid hissar de ner väggarna igen. Till exempel hissas de ner runt klockan 16 i april. Då samlas dagens sista värme i växthuset inför natten, för att undvika frost.

Därefter flyttas plantorna ut i drivbänkar för avhärdning. Drivbänkarna består av stora träramar placerade på en markduk. Över drivbänkarna läggs sedan ett drivbänksfönster med en uppspänd plast i stället för glas, då plast minskar arbetsbördan. Dessa skyddar mot frost och hjälper till att reglera temperaturen i drivbänkarna för att fortsätta anpassa odlingen efter växternas krav. Drivbänkarna täcks successivt av under dagarna för att härda plantorna tills de slutligen tas bort helt. I drivbänkarna utsätts plantorna för vind och väder vilket bidrar till att producera robusta, härdade plantor. När plantorna är avhärdade flyttas de till olika kvarter i försäljningen. Kvarteren är anpassade till växternas olika behov. Stenpartiväxter och växter som kräver mycket sol och värme placeras i ett extra soligt kvarter på upphöjda bänkar, medan växter som trivs i skuggiga och fuktiga lägen hamnar i skuggiga kvarter. Perennerna genomgår inte denna behandling då de, som tidigare nämnt, placeras utomhus när de grott och därmed inte kräver avhärdning.

Plantorna vattnas med näringsvatten vid behov och ogräsrensning sker för hand. Krukorna glesas också regelbundet för att ge plantorna utrymme och luft. Detta innebär ett nära arbete med plantorna och varje växt granskas individuellt och regelbundet. I och med detta kan angrepp, sjukdomar, näringsbrist och dylikt upptäckas för att sedan åtgärdas. Åbergs odlingsmetoder strävar efter att producera motståndskraftiga plantor mot sjukdomar och angrepp. De använder biologisk bekämpning, som nematoder och rovkvalster, både som förebyggande och direkt växtskyddsåtgärd medan sniglar bekämpas med Snigelfritt. Vissa angrepp, exempelvis spinnkvalster och löss, behandlas med växtsåpa och vid mycket svåra angrepp kan de ibland använda Pyrsol, ett kemiskt växtskyddsmedel, som absolut sista utväg. Detta används då under kontrollerade former i slutna miljöer för att inte orsaka skador på till exempel bin och Kjell understryker att medlet endast används i extremfall. När Åbergs plantor säljs är de ordentligt avhärdade. Enligt Kjell är plantorna inte så pråligt blommande men etablerar sig och börjar växa mycket snabbt när de planteras hos kunder, tack vare de tuffa förhållanden de blir utsatta för i plantskolan. Kjell jämför detta med plantor som drivits upp i varma växthus fram till försäljning och blivit besprutade med kemiska förkortningsmedel. Dessa plantor tar längre tid att etablera då de inte blivit avhärdade innan försäljning. Dessutom börjar inte plantorna växa ordentligt förrän retarderingsmedlet lämnat dem, vilket kan ta upp till flera veckor, speciellt vid låga temperaturer.

Kjells metod kräver mindre energi eftersom de använder solljus som energikälla i så stor utsträckning som möjligt och låter plantorna växa i låga temperaturer. Det krävs även mindre uppvärmd växthusyta eftersom en stor del av odlingen tar plats utomhus. Däremot krävs mer

odlingsyta och mänsklig energi då krukorna flyttas och glesas till ett större avstånd än plantor som odlas med retarderingsmedel, berättar Kjell.

Vegetativ förökning och skötsel av perenner och kryddväxter

Åbergs ägnar sig även åt vegetativ förökning av perenner och kryddväxter. Under hösten tas sticklingar som sätts i pluggbrätten. Vid mitt besök visar Kjell sticklingar av alunrot, timjan och lavendel, som övervintrats i växthus utan tillskottsvärme, samt dagliljor som delats från plantor i visningsträdgården och krukats in. I plantskolan finns även ett mindre växthus med värmebläkt där de övervintrar frostkänsliga perenner och kryddväxter, som citronverbena och olika salvior, samt sticklingar från dessa. Resterande perenner och kryddväxter övervintras i växthuset med hissbara väggar. Under vintern är väggarna upphissade och växthuset håller samma temperatur som ute. Plantorna övervintras under växthusets tak för att kunna styra bevattningen. Kjell menar att det värsta som kan hända är att växterna får för mycket vatten och antingen ruttnar eller fryser upprepade gånger. Detta blir svårt att reglera om plantorna står utan tak och utsätts för snö eller regn. Krukorna flyttas sedan så tidigt som möjligt ut i ett perenn- och kryddväxtkvarter med markduk. Säsongen 2022 startade med en mild vinter och krukorna började då flyttas ut redan i början på februari. Personalen håller ständigt koll på väderprognoser för att förbereda sig för kyla och frostknäppar. I de fallen täcker de plantorna med väv. En förutsättning för att arbeta så är att plantornas tillväxt är låg, vilket den blir av den låga temperaturen. I växthus hade tillväxten varit större och ju mer bladmassa desto känsligare blir plantan för frost.

Kjell berättar att de har planer på att utöka sin förökning av perenner. Planen är att anlägga ett moderplantskvarter i form av odlingsbäddar för perenner som kan delas, och odlingsbackar fyllda med jord för plantor att ta sticklingar och fröer från. Han har även tankar på att göra om ett mindre växthus som idag används för gurkodling, till en plats för sticklingar som övervintras med undervärme.

Övrigt

I plantskolan finns även grönsaksodling på friland och i en bänkodling, kallad Sju-udden, som har en sjuårig växtföljd. Grönsakerna odlas i huvudsak till caféet men även för husbehov. Kjell berättar att de är ett av de mest självförsörjande caféerna i Sverige i fråga om grönsaker. Odlingen är ekologisk och inget konstgödsel används. Jorden förbättras med kompost och bearbetas med handkultivator - möjligtvis gräver Kjell lite för potatisen. I anslutning till odlingen finns även ett mindre växthus avsett för tomater. Det finns två stora kompostlimpor som Kjell vänder med maskin. Där läggs bland annat löv, växtrester och jord från tömda krukor. Pumpor odlas på komposten och hösten 2021 skördade de cirka ett ton pumpa. De odlar även frukt och bär till caféet, till exempel hallon, jordgubbar och minikiwi.

Utmaningar & konkurrensförmåga

Mycket av arbetet på Åbergs bygger på lång erfarenhet och kunskap. Kjell menar att vissa saker inte går att lära ut, det är erfarenhetsbaserad kunskap och kan bara anskaffas över längre tid. Ett exempel är att lära känna växterna och se vad som behöver göras i tid. På Åbergs odlas en stor variation av växter vilket kräver att odlaren har kunskap och förståelse för varje växtslags olika krav. Enligt Kjell blir det annorlunda från en specialiserad odling som bara odlar en eller några få sorter. När en plantskola odlar en mångfald av växter blir arbetet svårt att planera och måste vara väldigt flexibelt, eftersom man ska ta hänsyn till alla olika arters krav. Detta ställer höga krav på odlarens kunskap, flexibilitet och effektivitet, menar Kjell. Han och Lena har genom åren lagt en enorm arbetsinsats i plantskolan. En arbetsvecka kunde förr innebära upp mot 70-80 timmar oerhört effektivt arbete, som ofta var obetalt.

En viktig del i Åbergs arbete är förmedling till kund om hur Åbergs skiljer sig från andra företag. Det är av stor vikt att framhålla de metoder som används och samtidigt informera kunden om att detta är ett ovanligt sätt att odla idag. Åbergs lyfter även fördelarna med att odla på detta sätt, att det är miljövänligt, hållbart, närproducerat och hög kvalitet på växterna. De använder sig av sin hemsida och informationsskyltar i plantskolan för att nå ut med budskapet till kunderna. Kjell berättar att deras kundgrupp kan delas in i två grupper: 50 procent är medvetna om att Åbergs arbetar på ett annorlunda sätt än andra och väljer dem utifrån det. Resterande 50 procent är relativt omedvetna om Åbergs arbetsmetoder och att de särskiljer sig från branschen. Hur viktig förmedlingen är blev tydligt en säsong då deras chili- och paprikaplantor blev angripna av bladlöss och förmedlingen kring detta var bristfällig. Det blev då svårt för kunderna att avgöra om alla plantor i försäljningen kunde vara angripna av bladlöss och många valde då att köpa sina plantor någon annanstans. Det året förlorade de mellan en halv till en miljon i intäkter.

Skyltarna i plantskolan beskriver inte bara odlingsmetoder, varje växthus har en egen skylt som berättar om dess ursprungliga historia. Nästan alla växthus i plantskolan kommer från andra trädgårdsföretag som av olika anledningar lagt ner. Kjell har då fått montera ner växthusen för att sedan bygga upp dem hos Åbergs. Skyltarna är ett sätt att hålla liv i dessa trädgårdars historia och berätta för kunden att det tidigare funnits många företag som Åbergs.

Småskalig odlare i plantskolebranschen

Åbergs envisas med att göra allt från grunden i största möjligaste mån och enligt Kjell är det svårt att få den arbetsintensiva odlingen som krävs att bli lönsam. Han menar att de plantskolor som klarar sig bäst är de som köper in plantmaterial från andra plantskolor för att sälja vidare till kund och att antalet plantskolor som driver upp egna plantor har minskat i antal. Ju mer småskalig en plantskola är desto mer handarbete krävs, vilket Kjell ser som positivt eftersom detta kan bidra till en ökad sysselsättning i samhället. Men småskaliga företag missgynnas eftersom många lagar och regler, enligt Kjell, är dåligt anpassade för

mindre företag. Ett exempel han lyfter är arbetsgivaravgifter som i kombination med skattefria maskiner gör det mer lönsamt att använda en maskin än att anställa en människa. Ett annat exempel är växtpass och licenser på olika växter som betalas per sort och därför blir mer kostsamt än lönsamt för en småskalig odlare. Växtpass är en slags märkning som möjliggör spårbarhet och används vid försäljning av växter mellan producenter. Det är ett sätt att garantera att plantan är frisk och fri från skadegörare. Åbergs använder sig idag endast av växtpass vid försäljning till Katrinetorp.

Branschen har utvecklats mot allt större enheter och produktionen koncentreras till färre producenter. Kjell berättar att många även flyttar sin produktion till låglöneländer för att sänka produktionskostnaderna. Att som småskalig plantskola konkurrera prismässigt är omöjligt. En annan utveckling Kjell ser bland de småskaliga plantskolorna är att många plantskolor tvingas stänga när ägarna når en hög ålder, eftersom det inte finns en generation som tar över. Kjell menar att detta till stor del är av ekonomiska skäl, dels möjligheten att köpa upp plantskolan men även den låga lönsamheten det kan innebära att driva en småskalig plantskola. Man måste vara idealist och ha ett brinnande intresse för att driva en verksamhet som Åbergs, menar Kjell.

2.2. Litteratur

Nedan presenteras uppsatsens litteraturstudier. Litteraturdelen är indelat i tre kategorier för bättre överblick, men är tätt sammankopplade och går ofta in i varandra.

Utmaningar inom plantskolebranschen

I rapporten *Branschbeskrivning trädgård - område hortikultur, utemiljö och fritidsodling* från 2017 framkommer det att en genomgående trend för hela trädgårdsbranschen är att företagen ökar i storlek men minskar till antal och att produktionen av växter i Sverige därmed koncentreras till färre och större producenter (Malmström & Persson 2017). Även Westerlund (2017) menar att marknaden alltmer går mot ett färre antal stora plantskolor i stället för många små. Hon lyfter pluggplantor som exempel och menar att de stora producenternas försäljning av dessa, i kombination med dagens transportmöjligheter, konkurrerar med plantskolornas möjligheter att bedriva eget förökningsarbete. Detta eftersom kostnaden att köpa en pluggplanta blir lägre än att föröka den själv och odlaren därmed kan hoppa över flera steg i odlingsprocessen. Dessutom är vissa sorter varumärkesskyddade, vilket innebär att odlare måste ansöka om att få föröka dem. Vid inköp av pluggplantor krävs däremot ingen ansökan, vilket förenklar processen. Ett stort problem med pluggplantförsäljning, enligt Westerlund, är att kunskap om de inledande stegen i förökningsprocessen riskerar gå förlorad när odlare slutar utföra dessa (Westerlund 2017, s. 20).

En annan utmaning är import, som varit ett ständigt hot mot den svenska trädgårdsnäringsen åtminstone sedan tidigt 1800-tal. Från tidigt 1900-tal har importerade trädgårdsprodukter tagit

allt större plats eftersom produktionskostnaderna är lägre i många andra länder samt att odlingssäsongen, för plantskolor som odlar på friland, är kortare i Sverige. Konsekvenser av detta är ett sortiment av begränsad variation och att kommunikationen mellan producent och konsument minskat (Ahrlund & Olausson 2011). Detta påverkar även konsumenternas medvetenhet och Westerlund menar att många inte vet var och hur växter kan och bör odlas, vilket i sin tur styr marknaden och produktionen (Westerlund 2017).

Vid en workshop som hölls hösten 2021 med olika småskaliga matproducenter från Norge och Sverige, lyftes svårigheter kring hållbara småskaliga jordbruksverksamheter. Workshopen ingick i forskningsprojektet *Biokuma* som inleddes 2020 och drivs av Norsk institutt for kulturminneforskning, Karlstads universitet och Høgskolen i Innlandet. Deltagarna diskuterade utmaningar och framtidsvisioner kring arbetsprocesser och produktion i odlingarna. Bland annat lyftes svårigheter kring regelverk och lagstiftningar. Deltagarna menade att regelverken som idag tillämpas på småskalig produktion, främst är anpassade till storskalig produktion. De efterlyste lösningar på politiska och strukturella plan för att bidra till ökad lönsamhet för de småskaliga producenterna. Samhällstjänster i form av hållbarhet och mångfald, som det miljövänliga småskaliga jordbruket bidrar med, lyftes även vid workshopen. Deltagarna menade att dessa tjänster inte uppmärksammas eller värderas idag. Ett förslag var att producenterna kunde få ett ekonomiskt bidrag för dessa tjänster för att öka lönsamheten samt locka yngre generationer att ta över (Biokumabloggen 2022).

Traditionell och erfarenhetsbaserad kunskap

I texten *Hantverkare Emellan - Perspektiv på hantverkens kunskapskultur* skriver Gunnar Almevik (2014) att det till alla hantverk hör en tradition och en historia, som är tätt länkat till de värden som existerar i samhället hantverket praktiserar inom. Traditioner fortlever genom överförandet mellan generationer, som i huvudsak sker muntligt eller genom en slags informell upplärning i praktiskt arbete. Han menar att det finns anledning att lyfta de vägar till hantverkligt lärande som finns eftersom det bland annat saknas en ung generation som vill ta över när små hantverksföretag lägger ner (Almevik 2014).

Vidare skriver Almevik att hantverkarens legitimitet ofta handlar om erfarenhet, både praktisk och social samt erfarenhet om den bransch och marknad hantverkaren verkar inom. Han menar att denna typ av erfarenhet är svår att skaffa inom vad han kallar "svaga hantverkstraditioner" idag eftersom marknadens och branschens situation inte kan ge tillräcklig produktionserfarenhet. Detta lyfter även Peter Sjömar (2011) i *Hantverkarens kunskap* och menar att hantverkarnas kompetensutrymme minskat under 1900-talets professionalisering, vilket innebär att hantverkare inte längre får delta i att forma villkoren för sitt eget hantverk. Detta leder till minskad kunskap inom hantverket och en uppdelning mellan kunniga teoretiker inom hantverket och de som utför det praktiska arbetet, något som tidigare varit samma person (Sjömar 2011, s. 79-85). De traditionella hantverkens fortlevnad är idag, enligt Almevik, helt beroende av människors ideella engagemang (Almevik 2014, s. 16-17).

Något som i hög grad påverkar kontinuiteten inom en tradition och ett hantverk är efterfrågan. Almevik (2014) skriver att hantverkstraditioner snabbt kan brytas när det uppstår stor konkurrens eller låg efterfrågan inom ett hantverk. Han delar in det i två perspektiv och menar att ur ett marknadsmässigt perspektiv kan det röra sig om några få månader utan efterfrågan och ur ett mänskligt perspektiv kan det ske i ett generationsskifte (Almevik 2014, s. 12). Westerlund (2017) lyfter plantskolebranschen utifrån det marknadsmässiga perspektivet och pekar på en minskande efterfrågan av närproducerade växter som ökande import och konkurrens bidragit till. I takt med detta minskar även plantskolistens kompetens och kunskap om växtförökning, då detta är kunskap som länge överförts i det praktiska arbetet. Hon lyfter vikten av att bevara och återta denna kunskap för att i förlängningen även bevara växtmaterial och deras fortsatta användning (Westerlund 2017).

Traditionell och erfarenhetsbaserad kunskap utifrån ett hållbarhetsperspektiv

I takt med att klimatförändringar och hållbarhetsarbetet blivit alltmer kritiskt har ett flertal liknande rapporter publicerats om ämnet. Gemensamt för rapporterna är att samtliga undersöker möjligheterna för en ökad hållbarhet (social, ekonomisk och miljömässig) och resiliens i samhället inför kommande klimatförändringar samt att traditionell och lokal kunskap lyfts som en viktig del i arbetet.

28 februari 2022 släpptes rapporten *Climate Change 2022: Impacts, Adaptations and Vulnerability* av FN:s mellanstatliga klimatpanel IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) som rapporterade om ett drastiskt försämrat läge för klimatförändringarna och deras påverkan på människor, ekosystem och biologisk mångfald. Rapporten syftar till att bedöma riskerna och konsekvenserna av klimatförändringar samt hur åtgärder för klimatanpassning kan och bör implementeras globalt idag. Den tar avstamp i ett ömsesidigt beroende mellan klimat, ekosystem, biologisk mångfald och människor och presenterar förslag på hur arbetet med klimatanpassning och resiliens kan se ut. Genomgående i hela rapporten finns ett fokus på mångfunktionella lösningar och ett integrerat samarbete mellan många olika aktörer och aspekter där bland annat lokala samhällen och kunskaper anses ha en viktig roll (IPCC 2022).

Även rapporten “*The global assessment of biodiversity and ecosystem services*” från IPBES (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services) som publicerades 2019, lyfter lokal kunskap som viktiga i arbetet mot ett mer hållbart samhälle. I rapporten framkommer det att den biologiska mångfalden minskar kraftigt världen över och däribland mångfalden av odlade växter, vilket innebär en förlust av genetisk variation (Ebenhard 2019). Detta framkommer även i FN:s *Konventionen om biologisk mångfald* (CBD) som upprättades 1993 och undertecknades av Sverige samma år. Målet med konventionen är att bevara biologisk mångfald samt hållbart nyttja och rättvist fördela den nytta mångfalden bidrar med, i form av ekosystemtjänster. I konventionen lyfts lokalsamhällets erfarenhetsbaserade kunskap om användning av naturresurser samt

traditionell kunskap fram som potentiella viktiga komponenter i bevarandearbetet (Tunón 2010). Detta utgår Håkan Tunón (2021) etnobiolog på Centrum för biologisk mångfald, från i texten *Lokalt naturbruk, folklig kunskap och förhållandet till mångfalden*. Tunón menar att det finns en rad anledningar till varför man bör studera och sträva efter att bevara traditionell kunskap och nyttjande av biologiska naturresurser. Han ser den traditionella kunskapen som ett sätt att bevara biologisk och kulturell mångfald och med det även ekosystemtjänster och lokala kulturella identiteter. Dessutom kan det bidra till att främja landsbygdsutveckling genom lokala produkter och att skapa ett hållbart samhälle genom nya innovationer med traditionella kunskaper som utgångspunkt. Detta skulle enligt Tunón bidra till biologisk, ekonomisk och social hållbarhet. Dessa kunskaper kan till exempel handla om vilka växter man kan odla, på vilket sätt och vid vilken tidpunkt och är erfarenhetsbaserade med en grund i praktiskt, handfast arbete. Han menar att denna typ av kunskap ofta är traderad från äldre generationer, vilket kan samla många decenniers erfarenheter kring hur lokala resurser kan hanteras och nyttjas (Tunón 2021).

År 2015 antog FN:s medlemsländer *Agenda 2030* som utvecklats för att sträva mot en hållbar utveckling. Hållbarhetsbegreppet innefattar social, miljömässig och ekonomisk hållbarhet och agendans huvudsakliga mål är att avskaffa extrem fattigdom, minska ojämlikheter och orättvisor, främja fred och rättvisa samt lösa klimatkrisen. Agendan bygger på 17 globala mål samt 169 delmål. Tre av dessa mål är särskilt relevanta i relation till denna undersökning: mål 2, 12 och 15. Mål 2 - *Ingen hunger* innebär bland annat att öka lönsamhet och produktion för småskaliga livsmedelsproducenter och att bevara den genetiska mångfalden i livsmedelsproduktion. Mål 12 - *Hållbar konsumtion och produktion* innefattar bland annat att förvalta och använda naturresurser på ett hållbart sätt, uppmuntra företag att använda hållbara metoder samt öka allmänhetens medvetenhet om hållbara livsstilar. Mål 15 - *Ekosystem och biologisk mångfald* som exempelvis innefattar bevarandet av biologisk mångfald (UNDP u.å.).

En studie som går att koppla till de globala målen och hållbarhetsarbetet är rapporten IAASTD (2009), *International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development*, som gjordes på initiativ från Världsbanken. Studien syftade till att undersöka hur teknik, vetenskap och kunskap kan användas på bästa sätt inom jordbruket för att minska hunger och fattigdom i världen och samtidigt verka för en rättvis och hållbar utveckling. En av slutsatserna som dras i studien är att forskares och praktikers kunskap med fördel bör integreras för att hitta nya hållbara lösningar. Dessutom lyfts traditionella och lokala kunskaper om odling som mycket viktiga i hållbarhetsarbetet. Studien framhåller därmed även vikten av att bevara och dokumentera traditionell och lokal kunskap för att skydda den enligt immaterialrättslig lagstiftning (Moberg 2011).

3. Diskussion

Syftet med undersökningen har varit att genom en fallstudie och intervju, med Kjell Åberg, fånga upp och dokumentera kunskap från Åbergs trädgård, en småskalig plantskola som förökar av sitt eget växtmaterial. Utöver det syftar uppsatsen till att undersöka hur en sådan verksamhet kan drivas idag, utifrån ett kulturvårds- och hållbarhetsperspektiv.

Åbergs metoder ur ett kulturvårds- och hållbarhetsperspektiv

Ur resultatdelen går att utläsa följande huvudsakliga metoder för Åbergs:

- Hantverks- och erfarenhetsbaserat arbete
- Närproducerade produkter och lokala resurser
- Förmedling till kund
- Odlingsmetoder
 - Egen förökning
 - Egen sådd och drivning av plantor
 - Naturlig retardering utan kemiska retarderingsmedel
 - Odling i kallväxthus och drivbänk
 - Avhärdning
 - Manuellt arbete med närhet till plantorna (exempelvis ogräsrensning, sådd och skolning)

Något som blir tydligt utifrån undersökningen är hur tätt länkat hållbarhet och kulturvård är samt hur relevant småskalighet kan vara ur dessa perspektiv. Samtliga av Åbergs metoder går att koppla till bevarandet av kulturarv, hållbarhet samt att stärka den biologiska mångfalden. De har lyckats bevara odlingskunskaper, som i sig är ett bevarande av ett immateriellt kulturarv. Genom att odla utifrån dessa traderade kunskaper kan de utnyttja resurser på ett hållbart sätt samt odla en mångfald av växter. Med detta bevarar de sitt kunskaps- och handlingsutrymme som plantskolister i en bransch som i allt större utsträckning går mot en centralisering av kunskap till enstaka, stora producenter.

Genomgående för Åbergs metoder är att de är arbets- och kunskapsintensiva. Allt arbete, som till exempel förökning, sådd, skolning, ogräsrensning, transporter av krukor och temperaturreglering, görs manuellt med mänsklig arbetskraft och ställer samtidigt höga krav på odlarens kunskaper eftersom odlaren måste känna sitt växtmaterial. Dessa kunskaper är, i Åbergs fall, erfarenhetsbaserade och traderade från flera generationer och företaget använder en kombination av traditionella hantverksbaserade metoder och moderna metoder för att hållbart nyttja resurser och skapa innovativa och hållbara lösningar. Ett tydligt exempel på detta är deras metod för att avhärdna och retardera plantorna på ett naturligt sätt. Metoden utgår från att reglera temperaturen till varje växtslags behov för att producera robusta och kompakta plantor, vilket görs med hjälp av ett reglerbart växthus och drivbänkar. Det är en arbetsintensiv metod, vilket kan ses som problematiskt i och med att de svenska lönenivåerna är högre än många andra länders. Men det kan också ses som ett sätt att öka sysselsättningen i

samhället, vilket är en del i arbetet för social hållbarhet. Dessutom kan mänsklig arbetskraft få större betydelse i takt med att tillgången till billig fossil energi minskar.

Metoden går även ut på att utnyttja säsongen och temperaturen i stället för att till exempel värma upp stora växthusytor eller använda kemiska retarderingsmedel. Detta är ett bra exempel på en mångfunktionell lösning som kombinerar traditionell och modern kunskap på just det sätt som omnämns i rapporter som *IAASTD* och *IPCC* samt Agenda 2030 mål 12 - *Hållbar konsumtion och produktion*, som samtliga lyfter den viktiga roll traditionella kunskaper kan ha för hållbarhetsarbetet samt har som målsättning att verka för ett hållbart nyttjande av naturresurser.

Utöver detta odlar Åbergs en stor variation av sorter vilket ökar kunskapsintensiteten då odlaren behöver känna och förstå flera olika växters förutsättningar och krav, i Åbergs fall cirka 1 500 olika sorter. En stor del av växterna som odlas förökar de och driver upp från grunden. Även detta kräver mycket kunskap, som dessutom bevaras hos Åbergs genom kontinuerligt arbete. Den mångfald av växter de odlar och förökar är en del i arbetet att stärka och bevara den biologiska mångfalden, däribland den odlade mångfalden, som lyfts i Agenda 2030 mål 15 - *Ekosystem och biologisk mångfald*, *IPBES*-rapporten och *Konventionen för biologisk mångfald*. Inte bara eftersom de odlar växter av stor variation utan även för att de besitter kunskaper i att odla och föröka en mångfald av växter.

Åbergs lösningar på utmaningar

Några av de huvudsakliga utmaningar jag kan identifiera för en småskalig plantskola, utifrån intervjun med Kjell och mina litteraturstudier, är *konkurrens* och *lönsamhet*, som kan kopplas till storskalighet, import, produktionskostnader samt lagar och regler. Utmaningarna föder nya svårigheter, som förändringar i medvetenhet hos kunder och efterfrågan samt att yngre generationer inte ser yrket som attraktivt.

Åbergs har i fem generationer och 150 år lyckats hävda sin position i den väldigt föränderliga plantskolebranschen. De har klarat sig genom krig, oljekris, ökande konkurrens och generationsskiften, bortsett från det kontinuitetsbrott som uppstod då företaget drevs utom familjen. Detta vittnar om en hög anpassningsförmåga, eller *dynamisk förmåga*, och deras val av odlingsmetoder är avgörande i hur de bemöter dessa utmaningar. Genom att odla med ett hållbarhetsperspektiv utifrån traditionella metoder och erfarenhetsbaserad kunskap kan de producera hårdiga, motståndskraftiga och robusta plantor av hög kvalitet. Valet av metoder kan tolkas som en medveten *strategi* från Åbergs sida, då det är just detta som ger dem starka konkurrensfördelar.

En stor del i Åbergs lösningar på utmaningar ligger i det stora intresse och envishet som finns inom företaget. De är dedikerade till sitt sätt att arbeta och kompromissar inte med sina värderingar. Åbergs väljer att särskilja sig genom att inte följa branschens utveckling som påverkas av import, storskalighet, låga produktionskostnader, standardisering av sortiment med mera. I stället för att också hålla nere sina produktionskostnader och flytta sin produktion

till låglöneländer eller köpa in en stor andel pluggplantor, strävar de efter att utöka sin egen förökningsverksamhet och driva upp närproducerade plantor själva. De väljer även att odla på ett sätt som är resurssparande, miljövänligt och hållbart i stället för att underlätta arbetsbördan och öka lönsamheten genom att använda bekämpningsmedel, retarderingsmedel och uppvärmd växthusodling. En avgörande del i att kunna konkurrera på det sättet är förmedling till konsumenter. Förmedlingsarbetet blir viktigt hos Åbergs för att särskilja sig i branschen men även för att öka medvetenheten hos kunder kring olika sätt att odla och vad det innebär ur ett hållbarhetsperspektiv, och därmed skapa en efterfrågan på just deras sätt att odla.

Slutsatser

Åbergs metoder är ett viktigt exempel på hur småskaliga producenter med lång erfarenhet som arbetar utifrån traditionella metoder är bevarandevärda och bör studeras närmare för att lära om hur resurser kan nyttjas på ett hållbart sätt. Deras mångfald av växter bidrar till en genetisk variation och biologisk mångfald som är livsviktig för ett hållbart samhälle, då dessa i förlängningen bidrar till viktiga ekosystemtjänster. Här syns tydligt att traditionella metoder och lokal kunskap kan spela en stor roll i hållbarhetsarbetet, som många rapporter och myndigheter menar är avgörande idag. En kombination av högteknologi, forskning och historisk kunskap kan vara vägen framåt. Här utgör de kunskapsbärare som Åbergs hör till en viktig komponent. Att bevara dessa kunskaper som immateriellt kulturarv är viktigt i sig men blir ännu viktigare ur ett hållbarhetsperspektiv.

Att Åbergs bidrar till att exempelvis bevara biologisk mångfald och kulturarv samt minska koldioxidutsläpp kan ses som att de bidrar med samhällstjänster. De står själva för kostnaderna för dessa tjänster samtidigt som de konkurrerar med aktörer som på sätt och vis motarbetar dessa samhällstjänster. I undersökningen framkommer att de företag Åbergs konkurrerar med orsakar ökade koldioxidutsläpp, en förlust av genetisk variation och så vidare. Dessa konsekvenser tar sedan Åbergs, tillsammans med resten av samhället, ansvar för och betalar kostnaden för samtidigt som de konkurrerar mot dessa företag. Detta skapar en obalans i konkurrensförhållandet.

Åbergs är en kunskapsbärare av flera generationers erfarenheter av odling och att driva en småskalig plantskola. Genom kontinuitet och att företaget gått i arv i fem generationer, har de lyckats bevara dessa kunskaper och dessutom nyttja kunskaperna för att arbeta på ett miljövänligt och hållbart sätt. Att odla på det sätt de gör, och därmed konkurrera i branschen, bygger på just den kunskapen. Det är därmed viktigt att fånga upp dessa kunskaper och erfarenheter innan det är för sent.

Undersökningen fångar upp och dokumenterar erfarenhetsbaserad kunskap från en småskalig plantskola på ett övergripande sätt. Fallstudie och intervju var väldigt passande metoder för arbetet. Det gav tydliga exempel till mina litteraturstudier och samlade samtidigt in viktig kunskap. Att fånga upp erfarenhetsbaserad hantverkskunskap är dock inte helt okomplicerat och jag ser fördelar med att spendera mer tid med ett fallstudieobjekt.

Att knyta ihop texten utifrån detaljerade beskrivningar om metoder, ett övergripande perspektiv på småskaliga plantskolors utmaningar samt kulturvård och hållbarhet, har också varit komplicerat. Jag ser att dessa skulle fungerat väl som två separata undersökningar. Samtidigt ser jag många kopplingar mellan ämnena och vid tidigare samtal med plantskolister har ämnena varit omöjliga att skilja på. Att undersöka hur en småskalig plantskola kan drivas och inkludera utmaningarna kändes därför relevant, även om ett resultat blir att undersökningen är mer övergripande än djupgående.

Vidare forskning

Under arbetets gång har nya frågor och spår dykt upp, som vore intressanta att undersöka djupare. Till exempel att dokumentera Åbergs odlingsmetoder på ett mer utförligt sätt. Ett ekonomiskt perspektiv vore också intressant att lyfta in. Åbergs har funnits i 150 år och vidare efterforskningar i plantskolans historia och de metoder de använt vore värdefullt att undersöka och dokumentera. Detta skulle kunna sättas in i ett historiskt perspektiv för att sedan dra paralleller till branschens utveckling.

Vidare vore det intressant att göra en jämförelse med en storskalig plantskola utifrån olika perspektiv, bland annat att undersöka den obalans i konkurrensförhållande som uppstår i relation till bidragande samhällstjänster. Slutligen hoppas jag att uppsatsen kan inspirera till att dokumentera fler småskaliga plantskolor för att kartlägga yrkets nuvarande situation och fånga upp viktig kunskap och erfarenhet.

4. Sammanfattning

Målet med uppsatsen har varit att undersöka hur en småskalig plantskola med egen förökning av växtmaterial drivs idag samt att fånga upp och dokumentera erfarenhetsbaserad kunskap från en sådan verksamhet. De senaste decennierna har antalet småskaliga plantskolor minskat eftersom produktionen och förökningen av plantor koncentreras till större och färre producenter. Småskaliga plantskolor får svårare att konkurrera och många har tvingats stänga ner sin verksamhet. Med detta uppstår en centralisering av kunskap och ett standardiserat växtsortiment. Importen av växter ökar, den biologiska mångfalden minskar och närproducerade växter blir svårare att få tag på.

Med intervju och fallstudiemetod har Åbergs trädgårds metoder för att driva en småskalig plantskola dokumenterats och undersökts utifrån ett kulturvårds- och hållbarhetsperspektiv. Undersökningen har även syftat till att undersöka deras lösningar på utmaningar inom plantskolebranschen. Intervjun presenteras som en berättande text i uppsatsens resultatdel och därefter följer en redogörelse för litteraturstudier rörande hantverk och traditionella kunskaper relaterat till hållbarhet samt utmaningar inom plantskolebranschen.

Åbergs är en unik småskalig plantskola då femte generationens odlare arbetar där idag och företaget har hållits inom familjen i 150 år. Familjen driver sin plantskola med en strävan att använda så hållbara och resursbesparande metoder som möjligt samt att erbjuda närproducerade plantor av hög kvalitet. De bidrar till biologisk mångfald och en ökad hållbarhet genom att de odlar en stor variation av växter och bedriver till stor del ekologisk odling i container utan retarderingsmedel eller bekämpningsmedel. En stor del av sortimentet förökar och driver de upp själva. Åbergs odlar på samma sätt som de gjorde för 50 år sedan och håller därmed liv i tradition och kunskap som anskaffats genom lång erfarenhet och trädning mellan generationer. Deras sätt att odla bidrar även till större konkurrensfördelar inom en bransch som präglas av hård konkurrens och låg lönsamhet.

Uppsatsen dokumenterar traderad kunskap och ett sätt att arbeta som med hjälp av traditionella odlingsmetoder kan utgöra en viktig komponent för att öka hållbarheten i samhället. Åbergs trädgård kan ses som ett exempel på hur småskaliga odlingsföretag kan bidra med kunskap och erfarenhet för att arbeta med hållbara metoder och samtidigt bevara ett immateriellt kulturarv.

Referenser

Muntliga källor

Åberg, Kjell. Åbergs handelsträdgård. Intervju 16 februari och 6 mars 2022.

Tryckta källor

Almevik, G. (2014). Hantverkare emellan. Perspektiv på hantverkens kunskapskultur. I: Almevik, G. & Höglund, S. (red.). *Hantverkare emellan*. Mariestad: Hantverkslaboratoriet, [Göteborgs universitet]. ss. 7-27. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/38430>

Almevik, G. (2017). Det forensiska perspektivet. Hantverkarens dokumentation i kulturmiljövården. I: Almevik, G. (red). *Hantverksvetenskap*. Göteborg: Hantverkslaboratoriet, [Göteborgs Universitet]. ss. 237-265

Bergstrand, K. & Schüssler, H. (2013). Retardering utan kemikalier. *LTJ-fakultetens faktablad*, 2013:8. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. Tillgänglig på Internet: [bergstrand et al 130411.pdf \(slu.se\)](#)

IPCC (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Summary for Policymakers*. [IPCC_AR6_WGII_SummaryForPolicymakers.pdf](#)

Jordbruksdepartementet (2005). *Småskalig livsmedelsförädling* (SOU 2005:22). Stockholm: Regeringskansliet

Malmström, Fanny (red.) & Persson, Marianne (red.). *Branschbeskrivning Trädgård - område hortikultur, utemiljö och fritidsodling*. Enheten för samverkan och utveckling, Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet, 2017

Moberg, Fredrik (2011). *Jordbruket vid ett vägskal: hur får vi maten och planetens resurser att räcka till alla?* Stockholm: Naturskyddsföreningen Tillgänglig på internet: [jordbruket vid ett vagskal - iaastd.pdf \(naturskyddsforeningen.se\)](#)

Olausson, Inger (2014). *En blomstrande marknad: handelsträdgårdar i Sverige 1900-1950 med fyra fallstudier i Stockholms län*. Diss. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet, 2014

Olausson, I. & Bohman, M. (2021). Från småskaligt och närodlat till en global handel: Hundra år av tillväxt och omvandling för svensk trädgårdsproduktion. *Historisk tidskrift* 141:2, ss. 235-259.

Patel, Runa & Davidson, Bo (2011). *Forskningsmetodikens grunder att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Johanneshov: TPB

Reimer, Charles (1939). *Plantskoleskötseln i Sverige*. I: Lind, E. & Thulin, J. A. (red.). *Svenska trädgårdar*. Stockholm: Svenska yrkesförl. ss. xx-xx

Sigill Kvalitetsystem (2015). *Tillväxtreglering utan kemikalier*. Stockholm: Sigill Kvalitetsystem AB. Tillgänglig på Internet:
<https://www.sigill.se/siteassets/bilder/prydnadsvaxter--plantskola/retardering-utan-kemikalier.pdf>

Sjömar, P. (2011). *Hantverkarens kunskap*. I: Löfgren, E. (red.). *Hantverkslaboratorium*. Mariestad: Hantverkslaboratoriet, [Göteborgs universitet] ss. 63-86. Tillgänglig på Internet:
http://craftlab.gu.se/digitalAssets/1328/1328263_antologin-hantverkslaboratorium-2011.pdf

Tunón, H. (2010). *Traditionell kunskap - en resurs för framtiden*. I: Tunón, H. & Westin, A. (red.). *Nycklar till kunskap: om människans bruk av naturen*. Stockholm: Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien & Centrum för Biologisk Mångfald, ss. 25-39

Tunón, H. (2021). *Lokalt naturbruk, folklig kunskap och förhållandet till mångfalden*. I: Tunón, H. & Sandell, K. (red.). *Biologisk mångfald, naturnyttor och ekosystemtjänster: svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor*. [Uppsala]: SLU, Centrum för Biologisk Mångfald, ss. 81-91

Westerlund, Tina (2017). *Trädgårdsmästarens förökningsmetoder: dokumentation av hantverkarskunskap*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2017 Tillgänglig på Internet:
<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/52089>

Elektroniska källor

Biokumabloggen (2022). *Idéer och hinder i fokus i första workshopen*. [Idéer och hinder i fokus på första workshopen – Biokumabloggen \(kau.se\)](#) [2022-02-28]

Ebenhard, Torbjörn (2019). *IPBES globala rapporten 2019 - slutsatser*. [IPBES globala rapporten 2019 - slutsatser | Externwebben](#) [2022-03-01]

Josefsson, Sigrid (2022). *Biokulturellt arv och alternativ matproduktion (Biokuma)*. Karlstad: Karlstads Universitet. [Biokulturellt arv och alternativ matproduktion \(Biokuma\) | Karlstads universitet \(kau.se\)](#) [2022-02-28]

Nationalencyklopedin (u.å.a). Plantskola. Tillgänglig: Nationalencyklopedin. [2022-01-07]

Nationalencyklopedin (u.å.b). Handelsträdgård. Tillgänglig: Nationalencyklopedin. [2022-01-07]

UNDP (u.å.). *Om globala målen*. [Globala målen – Läs om Globala målen – 17 mål för hållbar utveckling \(globalamalen.se\)](https://www.globalamalen.se) [2022-03-01]

Unesco (2021). *Immateriellt kulturarv*. [Immateriellt kulturarv « Svenska Unescorådet](https://www.unesco.org/portal/immateriellt-kulturarv) [2022-03-01]

Figurförteckning

Omslagsbild: Åbergs trädgård & Café (2016). *Åbergs trädgård, Ystad* [fotografi]. [Åbergs Trädgård & Café Trädgården \(abergstradgard.com\)](https://www.abergstradgard.com) [2022-03-11]

Figur 1: Google maps (u.å.). *Åbergs trädgård AB* [karta]. <https://www.google.com/maps/place/%C3%85bergs+Tr%C3%A4dg%C3%A5rd+AB/@55.9500013,12.3173884,9z/data=!4m5!3m4!1s0x46547d2ceeb3ecdf:0xc832f1514395b2ce!8m2!3d55.4555378!4d13.8589431?hl=sv> [2022-03-10]

Figur 2: *Tidslinje över Åbergs trädgård, 1872-2022*. Illustration av Moa Rohlén, 2022.

Figur 3: Åbergs trädgård & Café (2016). *Plantor i såbrätte som ska skolas* [fotografi]. <http://www.abergstradgard.com/sv-SE/tr%C3%A4dg%C3%A5rd/odling-29923006> [2022-03-28]